

riječi, zvuke, boje, gestove, koji su više simboli nezvjesnog, iskonskog, a manje puki znaci i poruke u Enciklopediji Znanja. Iskusi prazninu i laž pojma. Prohić zavi metaforu; prošavši kroz »Krug-Zatvor« filozofskih sistema, ovaj filozof obraća se književnosti koja nam »ne omogućava da hodamo, ali nam omogućava da dišemo« (R. Bart). Za razliku od filozofije, književnost je upravo svojevrsno područje »figura otvorenih značenja«. Jednostavno govoreći: neposrednija, bogatija, polivalentnija i slobodnija »slika života«, neprevodiva na jednoznačno-jednodimenzionalni jezik apstrakcije. Otuda je razumljivo što Prohić jedno veće poglavlje knjige posvećuje »svetkovini imaginacije« koja se dogodila u Vergilijevoj smrti Hermana Broha: veličanstvenoj pjesmi clemenata vode, vatre, zemlje i vazduha. Vergilijevo predsmrtno pustolovina data je u romanu kao »povorka snažnih ekspresivnih srokovama«, uokvirena »mogućom njemotom pjesme sfera«, kao kosmička ljudska odiseja koja nadilazi svako pojmovno određenje i racionalno iskazani smisao sudbine. Pjesnik je opsjednut neizrecivim i iskonskim, njegov je jezik metaforičan, otvoren i plodotvorno tajanstven; filozof, naprotiv, da parafraziramo Bekona, mora da stavlja utege na krila imaginacije... »Klasična filozofska kast-racija još je na djelu«, veli Prohić.

Tragajući za »mogućim tragom otvorenog pisma«, tj. pisma oslobođenog od sveglasnog logocentrizma, racionalističke svedenosti, autor uspostavlja dijalog s nizom savremenih autora koji su, između ostalog, i sami izvršili slične ili istovrsne teorijske problematizacije na području jezika, mišljenja i stvaranja. Tu su Kasirer, Merlo-Ponti, Bart, Derida, Bašlar, Lotman i mnogi pjesnici koji su, na ovaj ili onaj način, originalno promišljali sopstvene stvaralačke pozicije ili bit umjetnosti uopšte u modernom vremenu. Ipak, Prohić je, čini se, najbliži idejama Merlo-Pontija, Deride i Bašlara, koji su mu i sagovornici i svjedoci. U najmanju ruku, dva plodna, danas vrlo »upotrebljiva« pojma vežu se za misaonu djelatnost ovih autora: pojam Razlike i pojam Imaginacije. Putem razlikovanja i imaginacije zapravo se i kritikuju zatvoreni sistemi tradicionalnog filozofiranja. Isto tako, Prohiću je bliska Merlo-Pontijeva »rehabilitacija« tijela — tijelo je najizvornija, možda i najčudesnija, otvorena »figura« postojanja! U ničeanskom smislu: trebalo bi i *misli* tijelom, da misao više ne bi bila izdajnički nevjerna sopstvenom biću, uopšte — životu. Da bi umjela i mogla da igra u izvornom, dionijskom smislu i da bi se i sama zasnivala više kao postojanje, a manje kao apstrakcija.

FIGURE OTVORENIH ZNAČENJA ispisane su (oblikovane) u ime misli kao neposrednog egzistencijalnog čina, u ime duhovnog gesta koji je, istovremeno, gest bića, simboličko-metafizički pokret života. Zasićen racionalno »mišljivim«, Prohić sada traga za jednom »ontologijom nemišljivog«, što bih ja, za autora mož-

da i odveć slobodno, preveo na jezik tajanstvenog i poetskog, na prostodušnu ljudsku žudnju za bogatim i punim životom koji će i za najfilozofskiju misao ostati zagonetka.

Misao koja, ustrojena po metodi, metodički izbjegava tajnu, jedva da govori nešto odsudno čovjeku koji bitno drži do ljudskog govora i sebe sama. Makar taj čovjek i bio samo uto-pija.

MILAN JESIH: »KOBALT«
Državna založba Slovenije 1977.

Piše: Denis Poniž

Treća pesnička zbirka Milana Jesiha *KOBALT* na svojim stranicama donosi neobično intenzivnu poeziju koja menja pojam lepog u prostoru savremene slovenačke lirike. Šta je to vezujuće i obavezujuće, zbog čega možemo napisati ove reči? Ne treba podvlačiti da u slovenačkoj lirici u ovom trenutku istovremeno živi više poetika: od šalamunovske i postohoovske poetike, do novih zahteva koje možemo naći u prvim zbirkama Milana Kleča *MAROŽA* (Studentska založba 1977) ili Borisa Gabršnika *TRGOVINA NEODGOVORNEGA PIJANCA* (Studentska založba 1977). Pa ipak, značajno je da se sva istraživanja, mada im ne možemo odreći estetsku inovativnost i verbalnu spretnost, okreću oko dva središnja problema: prvi je problem erotičnog ispovedanja kroz bogatu i ponekad sasvim bujnu metaforiku (značajni predstavnici te poetike u poslednje vreme su Salamun, Svetina, Medved i Kočbek), a drugi je svesno traženje novih odnosa među leksičkim gradivom i jezičkim normama, što je značajno za neke predstavnike postohoovske poetike (poslednja knjiga Matjaža Hanžeka *61 tekst*, objavljena ovih dana u Studentskoj založbi, poezija B. A. Novaka, Ifigenije Zagoričnik Tomaža Kralja).

Značajno je da Milan Jesih sa svojom poezijom, upravo kao Jaša Zlobec u oblasti ispitivanja jezičkog i tematskog (zbirke *Zeleni bunker*, Lipa 1976 i *Mrlo jutro*, Državna založba Slovenije 1976) znači za savremenu mladu poeziju u Sloveniji nešto posebno. Njegova zbirka *KOBALT* otkrila je neke zaboravljene estetske elemente: dugi, ritmički oslobođeni stih (stoga je neobično zanimljiva oprema Matjaža Vipotnika »okrenula« knjigu i omogućila da se pesme razvrstaju po vertikalnoj osi knjige), metaforiku koja s jednakom snagom pokušava da govori jezikom svakodnevnice i jezikom izabranih, estetski selekcionisanih metafora, te novi sadržaj i novi odnos prema sopstvenoj kreativnosti. Čini se da ovaj kratki i nepotpuni zapis treba započeti baš razmišljanjem o pitanjima samorefleksije Jesihove pesničke kreativnosti. Jesih je svoju poeziju (*Uran u urinu*, *Gospodar*, 1972) započinjao u ironičnoj sumni i blagom izrugivanju svim »osnovnim« vrednostima realnog sveta, od »istorije« do

»istine«. Već u zbirci *Legende*, 1974, dilema je počela da se lomi, a umesto nje zasnivala se misaona i emotivna analiza pret-hodno nabrojanih »kvaliteta«. U *Kobaltu*, njegovoj poslednjoj zbirci, analiza je napravila mesta priči koja ostaje u području ispovedenih i skeptičnih elemenata: to što je poezija, nije više »istorijski« i »estetski« postupak, već samogovor, pitanje stvari koje nemaju odgovora. U jednoj pesmi (značajno je napomenuti da su sve pesme bez naslova i da samo poneke, koje možemo nazvati ciklusnim, imaju potpisan datum i mesto nastanka) Jesih kaže: *To što ti u neznatom jeziku govore neznane reči, to meni govore znane u znanom / tako imamo mi svak svoga bedekera, alhemičar u kovačnici, kovač u plavom laboratoriju.*

Na ovom mestu potrebno je iznova osvetliti naš posebni predmet, svetloskoj opšte kulturne situacije. Događa se, naime, da deo kritičke publike pokušava reducirati kritiku na čisto vrednovanje, uzimajući u obzir samo semantiku poetičnih predmeta, a zanemarujući sintaktiku i semantiku samog jezika. S tog, po našem mišljenju preživelog i neproduktivnog stanovišta, pokušavaju oni da potisnu jezik poezije izvan nje, da ga učine nevažnim elementom u strukturi odnosno praksi. Jesihova poezija u *Kobaltu* uspostavlja, upravo kroz jezik, kroz jezikovnost svojih sredstava, ono što je skupljeno u rečima o »znanom i neznatom« jeziku. Jesihova poetika zadala je sebi zadatak da u jeziku kojim svi govorimo otkrije (a detaljnija analiza nam je pokazala da je malo reči i njihovih veza koje, pored *Kobalta*, ne poznaje i obični, razgovorni jezik) onaj produktivni kod koji se obično označava kao estetski ili umetnički.

U drugoj pesmi pesnik kaže: *Nije istina da imenujem stvari, nepravim imenom / i tako otvara za poeziju dva uvek aktuelna pitanja: pitanje imenovanja stvari (još od Aristotela jedan od osnovnih problema svake poetike) i pitanje o »pravosti« i »nepravosti« toga imenovanja koje se jednom označuje kao laž, fikcija, prevara, a drugi put kao jedini realni svet (poezije). Jesihova poezija govori, pre svega, o tome da je imenovanje uvek pravo imenovanje, jer se događa kroz jedino sredstvo koje ima snagu i značaj sveopšte komunikacije — kroz govor (*la parole*), kroz svakidašnjost koja u rečima više ne vidi označitelje, nego samo već označene, bez posebnog sjaja ili vrednosti. Pevanje koje je imalo značaj neobavez-nog, igre, slučajnosti (takva je još uvek poezije Iva Svetine), kod Milana Jesiha, posebno u *KOBALTU*, poprima značaj samorefleksivnog razrešenja osnov-nih dilema sveta: duše-tela, života-smrti, akcije-reakcije, a naravno i Jesihovih, provokacije-evokacije, siline — slomljenosti, odvažnosti-plašljivosti. U pesmi u kojoj govori o imenovanju stvari i o jeziku sopstvene poetike (ili pak o poetici sopstvenog jezika), poslednji stih glasi: *ali ja neću da od mog života ostane samo anegdota. / Jezik kao zacrtač i zapisivač te poetike, kao**

sistem svih potencijalnih mogućnosti prelaza jezika (*la langue*) u govore (*les paroles*). Jedan od govora, a upravo to ispituje Jesihova zbirka, jeste pitanje o le-pom i lepoti. Lepota nije nigde posebno definisana, niti je sistem jezičkog i značenjskog sazvučja (Salamun, Svetina), sistem pravi-la (F. Zagoričnik, Hanžek), filozofski diskurz (Medved, Grafenauer, Vegri), jezik minule istine (Svetlana Makarović, Stirniša) dijalog delatnosti i stvaralaštva s prolaznim vremenom. U čemu je tada lepota Jesihovog jezika i njegove poetike? Na to pitanje moguće je odgovoriti poznatim Heraklitovim fragmentom o vremen-u, koji glasi: *Vreme je dete koje se igra kamenčićima: dete na prestolu, ako na mesto vremen-a stavimo lepotu. Jer, Jesihova poetika, kakvu je poznaje-mo iz zbirke KOBALT (ne smemo zaboraviti i na LEGENDE) stvara takav pojam lepog: jezik koji je intenzivan, uvek nov i iznenadljiv, a ujedno neizdvojen iz sveta nekorisnog, slučajnog, ne-određenog, možda čak neopisivog. Jezik ne postavlja norme, refleksija i samorefleksija ne uspostavlja filozofske relacije prema predmetima koji o njima pevaju.*

O *KOBALTU* smo mogli izreći samo nekoliko osnovnih konstatacija. Potrebno je, pre svega, čitanje Jesihovih stihova, čitanje koje se vlada jednako kao Heraklitovo dete-vreme-vladar: čitanje kao otkrivanje lepog, primarnog, nepoznatog, bez sistema i bez želje za temeljnim razumevanjem sveta.

Preveo Vojislav Despotov

MARKO VEŠOVIĆ:
»OSMATRAČNICA«,
»Svjetlost«, Sarajevo 1976.

Piše: Mr Špiro Matijević

Svoju prvu zbirku pjesama *Nedelja* Vešović je objavio 1970. godine. Pjesnik je u toj knjizi uglavnom u sferama zavičajne prirode i djetinjstva. Ali, već se jasno očitavaju njegovi misaoni nemiri, naslućuju se varnice budućih sražavanja sa stvarnošću i tradicijom, pa i sa samim pjevanjem kao stvaralačkim činom.

U Vešovićevoj pjesničkoj zbirci *Osmatračnica* dominantan je svojevrsni »sudar sa stvarnošću«, koji se predložava »kao neko probijanje kroz privid« (K. Jaspers).

Zasnivajući osobenu poetsku ontologiju, Vešović je razgranao širok tematsko-motivski vidokrug u kojem se strukturira njegov vizionarski svijet. Lucidno kritičan i prema svemu nepovjerljiv, Vešović odista ne robuje nikakvim tradicionalnim pjesničkim kanonima, koji bi se preuzimali u gotovom obliku. On se trudi da tradiciju ruini, rastoči i nadmaši činom rastakanja, ironiziranja i oblikovanjem novih vidova pjevanja i mišljenja.

Budući da je raskrstio s iluzijama o cjelovitosti svijeta, Vešović u svojoj poeziji izražava složen splet sumnji pitanja, čuđenja i traganja. Ako se samo us-

trojstvo realnosti raščinja i deformira, onda pjesniku još ostaje samo mogućnost da pjesmu živi kao igru intelekta, da njome oponira, da je koristi kao ubojno sredstvo protiv svih činilaca koji osporavaju prirodu umjetničkog čina, pa čak i protiv poezije koja nije bila sposobna za takav heretički podvig. Vešović je u svojoj zbirci zbilja »u vječnom procesu sa svijetom« (M. Begić), jer ga ne prihvata idilično, pastoralno i površno, već traži za njegovim grotesknim, nehumanim, apсурdnim i paradoksalnim vidovima. Vešovićeva poezija je razvijen dijalog sa svijetom, neka vrsta poetskog traktata, u kojem se intelektualno, razborito raspravlja o čovjeku. Stoga je njegova leksika, mjestimično, bitno esejistička. Vešović je angažirao vlastiti intelekt koji se ironički zadubljuje u suštinu. I umjesto da traga za cjelinom koja bi pružila kakvo-takvo uporište i dala »pravac usred užasavajućih sila prirode i društva« (S. Langer), Vešović svoj nemir, strah i tjeskobu projicira u tkivo pjesme kao u jedinu moguću stvarnost, jer je to postalo, ako ne posve razložno, a ono ipak oblik izbora u kojem je sigurnije utočiti. Otuda u njegovoj poeziji mnogo šokantnih izraza koji iznenađuju, preneražavaju, zaprepastuju i zanose svojom neobičnošću.

Međutim, Vešović i po cijenu narušavanja harmonije, alogičnim spregovima postiže kako foniju primjerenu predmetu pjesme. Na taj način se uspostavlja potreban nivo komunikativnosti, jer mu pjesma postaje budna svijest koja samu sebe dijalektički promišlja. U tom smislu, obavlja se destrukcija i samog jezika kao medija, pa otuda nastaje disonantan ton. Stoga pjesnik doživljava svijet ne samo kao vremensko-prostornu kategoriju, nego kao sublimaciju beskraj i privida. Takva vizija bitno je sadržana u zbirci. Ilustracije radi potrebno je navesti nekoliko stihova: »Zelen se kaos kriješ u mačjim zjenicama« (*Željan ljudskih pogleda*); »Ne zna se krici gde počinju, šapati gde prestaju« (*Metni šahovsku tablu*); »Oči naše naslućuju / siluetu pokojne Cjeline« (*Vaganje, mjerenje*); »Dockan je / jer već se pari Beskraj s Besmisлом (*U matnoj mreži*). Navedeni stihovi ukazuju na tragičnost Vešovićeva osjećanja svijeta. Ali, to nije za njega pomoćni manir, nego opredjeljenje čiji se aspekti dramatično razvijaju i potvrđuju u zbirci. Pjesnik satirički, buntarski prkosno raskida manire, formule, kanone, dogme i principe, postavljajući se negatorski prema svemu što okiva talenat i umjetničku slobodu. I uistinu, *otpor, prkos i negacija* bitne su konstitutivne crte Vešovićeve poetike. Takve osobenosti u najvećoj su mjeri ispoljene u pjesmi *Na jehovu se pjesnik izdaje* koja je umnogome izvoriste pjesnikova stava prema duhovnosti:

Lakše bih podnio vuče nepce
zečiju usnu il grbu
no um načinjen po uzoru
na žalosnicu vrbu!

Vešović svoju poetiku zasniva na osnovama budnog, fleksibilnog uma, ali u logiku unosi suma-

nutost, strahujući da mu je mašta uska i da je nedovoljno ironičan.

Po senzibilitetu i po odnosu prema svijetu, Vešović je, djelimično, srodan simbolistima. On mično, srodan simbolistima. On nastoji da opvrgne svekoliku zbilju i da bistvovanju nametne svoj koncept. Ipak, taj poetski koncept je više utemeljen na ironizaciji trezvene logike, nego na prepletu sugestija, simbola i sinestezija. Međutim, Vešović svoje »sadržaje ne želi primati već ih želi stvarati sam« (H. Friedrich). U pjesmi *Čuda se zbivaju još samo šetačima* pjesnik visprenio daje transpoziciju naizgled efemernih činjenica, ali preko živopisnih slika problematizira pitanje čovjekove nesposobnosti da se čudi. Nekadašnji smisao za čuđenje, koji je bio čak izvor filosofiranja, Vešović pretače u okvire svakodnevnice, oduzimajući mu tako dignitet univerzalne ustoličenosti. Rezimirajući svoja estetička shvatanja, on u pjesmi *Na trideseti rođendan* otkriva još neke elemente poetike: »I najpunija je ona pjesma koja je u svojim slikama / vile s ispljuvika pomešala.« Pjesnik se zalaže za dijalektičko sprezanje estetičkih elemenata s onima koji ne spadaju u domen estetike. Po njegovu mišljenju, samo takvo usaglašavanje može biti relevantno za savremenu poeziju. Time on uveliko odstupa od mišljenja Bogdana Popovića koji je isticao da pjesma mora biti »cela lepa«. Zapravo, Vešović u *Osmatračnici* pokazuje da se pjesma ne smije svoditi po lupu estetičkih normi, jer je po prirodi fluidna i teško odredljiva, a mora biti nadahnut odgovor na goruća pitanja vremena, osmatračnica s koje se proteže buntarski vid sublimirane i vrele intelektualne znatiželje, ironičan i intenzivan priziv idealiteta.

U tom pogledu, njegova poezija je moderna, složena i slojevita, jer oličava punu mjeru umjetničkog tragalaštva.

»OSNOVI NAUKE O DRUŠTVU«
Grupa autora, »Rad«, Beograd 1976.

Piše: Dr Živojin Nikolić

U savremenim uslovima razvoja novih društvenih odnosa i naše samoupravne prakse, a naročito u ostvarivanju načela novog Ustava i Zakona o udruženom radu, od bitnog su značaja marksističko, odnosno naučno tumačenje, vrednovanje, menjanje i pravilno dijalektičko usmeravanje određenih društvenih po-

java i procesa. Otuda marksistička sociologija stalno dobija sve više u značaju, a njena teorijska i praktična primena u izučavanju fenomena našeg društva jedan od uslova i podsticaja progressa u oblasti razvoja novih humanih odnosa.

Pojava ove knjige višestruko je značajna. Posvećena sociološkim studijama naših eminentnih marksita, teoretičara i praktičara u osmišljavanju naše samoupravne prakse i njihovom delovanju u njoj, ova knjiga dolazi u trenutku koji označava sve veći »prodor« i primenu marksizma u svim oblastima nauke i prakse u nas. Ova knjiga neposredno daje novi doprinos za dalji naučni rad u oblasti naše savremene sociologije.

Knjiga predstavlja zbornik radova četrnaest autora, naših poznatih akademika, profesora, sociologa, politologa, odnosno naučnika. Sve teme su date u jedinstvu i dijalektičkoj povezanosti. Tematski, one se dopunjuju i čine da knjiga predstavlja bogatu sadržajnu celinu, što je jedan od njenih osnovnih kvaliteta.

U uvodnom delu su studije dr Miroslava Pečulića posvećene pretečama i klasičnim građanskim sociološkim teorijama. Naročito su studijozno obrađena Kontova, Spenserova i Frojdova teorija. Autor je neposredno ukazao da »sociološka misao ima duhu i bogatu predistonijsku, ali sociologija, kao konstituisana nauka, i sociološke teorije, kao celovita objašnjenja društva, kratkog su veka«. Svestrano je obrađena pojava marksističke sociološke teorije i metoda, a autor nedvosmisleno ukazuje da je to jedna bitno nova opšta teorija koja je sva ranija nenaučna i jednostrana saznanja o društvu »uzdigla do stepena celovitog naučnog objašnjenja strukture i zakonitosti razvika društva«. U pitanju je pojava marksističke sociološke nauke. U ovom delu posebno treba istaći studije koje se odnose na marksističku sociološku teoriju i metod, zatim na novo marksističko shvatanje čoveka i društva. Ove studije dr Pečulić završava veoma sadržajnom dijalektičkom analizom savremenog kapitalizma i ukazuje na stvaranje socijalizma, odnosno komunizma, tamo gde je rad kolektivan, zasnovan na društvenoj svojini i samoupravljanju, čime se ostvaruje i ukidanje sveukupnog otuđenja.

Drugi deo ove značajne knjige posvećen je danas suštinskim sociološkim temama, od kojih su mnoge, pre svega, osnove za razumevanje naše samoupravne prakse, socioloških pojava i kretanja u njoj, te za razumevanje određenih društvenih zbivanja u

svetu. Prostor ne dopušta da se u vidu šire studije govori ovom prilikom o svim sadržajima ove knjige, ali ćemo istaći samo neka njena bitna mesta.

Predmet marksističke teorije o društvu, Marksovo shvatanje prirode, čoveka i društva, Marksovu teoriju alijenacije »osnovu za razumevanje odnosa između čoveka i čoveka« veoma originalno je obradio dr Vladimir Milanović, istakavši da »marksizam nije samo opšta, apstraktna teorija, nego jedinstvena celina svih istorijskih posebnih oblika ljudskog saznanja i revolucionarne prakse«. Marksizam zato mora biti shvaćen kao delo klasika, ali i kao delo onih koji ga danas primenjuju.

Poseban deo ove knjige odnosi se na osnovne pojmove o društvenoj proizvodnji. Njegov autor dr Miladin Korać polazi od razmatranja proizvodnje kao uslova opstanka ljudskog društva. Završni rad ovog autora odnosi se na *društvenu reprodukciju i njene osnovne zakonitosti*, čime je naučno objašnjena ova danas veoma značajna oblast nauke i naše samoupravne prakse.

U jedinstvu i logičkoj vezi s ovim temama su i radovi dr Milana Milutinovića, kod zajedničkim naslovom *Društvena osnova i nadgradnja*. U suštini, ovde nalazimo svestrana i argumentovana marksistička naučna objašnjenja pitanja društvene osnove, nadgradnje i njihovog uzajamnog odnosa.

U radovima dr Vladimira Raškovića veoma su obrazložene i marksistički zasnovane odredbe i analize složenih društvenih pojmova — *klase, klasni odnosi i klasna borba* o kojoj su prvi naučni teorijom dali Marks i Engels. Dr Rašković posebnu pažnju posvećuje Lenjinovim mislima o klasama, klasnim odnosima i samoj definiciji pojma klasa, koja je postala klasična. Ovo poglavlje je, takođe, od posebne aktuelnosti danas, kada dublje osmišljavamo žive sadržaje ovih pojmova, ne samo u okviru sociološke nauke, već i drugih koje se bave njihovim proučavanjem i povezivanjem sa stvarnim odnosima u savremenom društvu, pre svega našem, koje u Marksovom smislu vrši oslobođenje radničke klase putem oslobođenja rada.

Oglede o *socijalnoj stratifikaciji* dao je dr Predrag Radenković veoma tačnim analizama određujući osnovna obeležja, kriterijume i atribute statifikacije, s posebnim osvrtima na stratifikaciju u našem društvu. Autor je naročito istakao suštinu marksističke kritike teorije društvene stratifikacije.

Radovi dr Mihajla Popovića imaju za predmet proučavanja *istorijsko kretanje društva i socijalnu pokretljivost*. Od posebne naučne vrednosti je autorovo razmatranje društvene pokretljivosti u socijalizmu.

Dr Cvetko Kostić je svoje studije posvetio *seljačkom i agrarnom pitanju*, s posebnim osvrtom na temu *Marksizam i selo*, čime je dao značajan prilog savremenoj sociologiji sela.

Dr Najdan Pašić zastupljen je s više veoma aktuelnih pri-

